

42. Скорупський М. Туди, де бій за волю / М. Скорупський. – К. : Козаки, 1992. – 353 с.
43. Слободянюк О. З ким і проти кого / О. Слободянюк // Червоний прапор. – 1989. – 21, 24, 26, 28 листоп., 1 груд.
44. Стецюк Г. С. Чорні дні Волині. 1941–1944 або непоставлений пам'ятник : спогади колишнього зв'язкового обласного проводу ОУН / Г. С. Стецюк. – Володимир-Волинський : Світязь, 1992. – 128 с.
45. Україна і Німеччина у Другій світовій війні : пер. з фр. – Париж ; Нью-Йорк ; Львів : Наук. т-во ім. Т. Шевченка, 1993. – 658 с.
46. Федоров О. Остання зима / О. Федоров ; літ. запис Є. Шатрова. – К. : Політвидав України, 1982. – 328 с.
47. Чайковський А. С. Невідома війна: (партизанський рух в Україні 1941–1944 рр.) мовою документів, очима істориків / А. С. Чайковський. – К. : Україна, 1994. – 256 с.
48. Шандрук П. Це було так. Розбудова держави / П. Шандрук. – Клівленд, 1954. – № 3. – С. 33–45.
49. Шафета П. «Поліська Січ» або Хто такі бульбашці / П. Шафета // Червоний прапор. – 1991. – 12–16, 19 берез.
50. Штуль-Жданович О. Ціною крові / О. Штуль-Жданович. – Нью-Йорк ; Торонто ; Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 1997. – 591 с.
51. Шуляк О. В. В ім'я правди: до історія повстанчого руху в Україні / О. В. Шуляк. – Роттердам : [б. в.], 1947. – 36 с.
52. Torzecki R. Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w zacie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej / R. Torzecki. – Warszawa, 1993. – S. 179.

Петро Савчук

Мемуари радянських партизанів як джерело до висвітлення українсько-польських відносин на тимчасово окупованій території України

У статті на основі аналізу документального матеріалу, спогадів радянських партизанів розглянуто взаємовідносини населення на тимчасово окупованій території України, трагічні сторінки окупаційного режиму.

Ключові слова: Друга світова війна, партизани, мемуари, окупація, українсько-польські відносини.

Savchuk Petro. Memoirs of Soviet Partisans as a Source of Ukrainian-Polish Relations on Temporarily Occupied Territory of Ukraine. В статті на основі аналізу документального матеріалу, воспоминаний советских партизан рассмотрены взаимоотношения населения на временно оккупированной территории Украины, трагические страницы оккупационного режима.

Ключевые слова: Вторая мировая война, партизаны, мемуары, оккупация, украинско-польские отношения.

Savchuk Petro. Memoirs of Soviet Partisans as a Source of Ukrainian-Polish Relations on Temporarily Occupied Territory of Ukraine. The article describes and analyses population interrelation on the occupied territory of Ukraine, tragic events caused by the occupation regime. The analysis has been done on the basis of documentary material, memoirs of the Soviet partisans.

Key words: World War II, partisans, memoirs, occupation, Ukrainian-Polish relations.

Мемуари радянських партизанів, попри їхню ідеологічну і політичну заангажованість, плідно сприяють виконанню завдання з вивчення не лише бойових дій партизанів з окупантами, але, перш за все, життя населення на окупованій території, в них показано рух мас, характери окремих діячів, які виступали на захист Вітчизни.

Факти, довідки, події роблять мемуари історичними документами, які в характеристиці людей, в описах природи, побуту, стосунків між різними верствами населення, партизанів, окупантів передають дух часу. Крім збройної боротьби, мемуари розкривають й інші фактори, що впливають на боротьбу з окупантами. Хоч значення різних спогадів неоднакове, а всі вони відображають шлях до перемоги над ворогом.

Багато мемуаристів, висвітлюючи події на тимчасово окупованій території, поєднують їх з діями радянського уряду. Мемуари про війну в тилу ворога, як одні з військових спогадів, відрізняються відображенням конкретної війни, подій, фактів. Вони різні щодо тематики піднятих проблем, хронологічних меж, географічного простору. У сукупності вони не залишили без уваги жодної

ділянки війни, жодного періоду, явища. Особливість мемуарів полягає ще й у тому, що багато з них літературно записані, що відображає емоційний опис людей, подання фактів.

Спогади свідків і учасників боротьби на окупованій території допомагають донести до майбутніх поколінь їхню неповторність, зберегти живі риси учасників війни в тилу ворога, виказують обивательську байдужість окремих громадян. Важливо й те, що при втраті документів мемуари залишаються єдиним джерелом відомостей про події.

Волинь, Рівненщина – це шлях на захід підпілникам, розвідникам, великим партизанським з'єднанням і невеликим загонам, які, борючись із гітлерівськими окупантами, мобільно рухаючись, знищували фашистів, чинили диверсії, вселяли надію на визволення у місцевого населення. Про це йдеться у спогадах усіх партизанів, зокрема керівників партизанського з'єднання С. А. Ковпака, С. В. Руднева, В. О. Войцеховича, П. О. Базими.

Автор не ставить за мету осягнути всі аспекти подій, життя на тимчасово окупованій території України, однак піднімає проблеми стану окупаційного режиму, взаємозв'язки населення різних національностей, питання ролі українського націоналізму та ставлення до нього радянської влади та її апологетів.

Герой Радянського Союзу В. О. Войцехович у період Карпатського рейду виконував обов'язки начальника оперативного відділу партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака, а згодом був начальником штабу в дивізії з'єднання П. П. Вершигори. У своїх спогадах-зшитках він писав про злодіяння фашистів щодо польського населення: «Їду в Будки Войткевицькі... колись це було польське село, а зараз від нього не залишилося й сліду. Тут мешкало до 700 чоловік, але недавно фашисти зігнали всіх до школи, закидали гранатами і спалили. Живими залишилися щось п'ятнадцять чи сімнадцять нещасливців, що переховуються в лісах». І далі: «Партизани командували лікаря і взвод бійців із сокирами, пилами та лопатами, щоб побудувати старим та хворим землянки» [6, 11].

Продовжуючи рейд, партизани «опівночі наблизилися до польського села Купіль, де наразилися на заставу польського партизанського загону Р. Сатановського. Швидко порозумілися і рушили далі» [6, 14]. А 20 червня 1943 р. партизани наблизилися до польського села Стара Гута, де ксьондз запросив на зустріч зі своїми прочанами: «День видався тихий і сонячний. На галявині коло костюлу зібралися майже всі мешканці Старої Гути та навколишніх польських хуторів... Старогутянці, як і все нинішнє Полісся, жили тривожно. Неначе на вокзалі, готові кожної хвилини податися в ліс, аби сховатися в надійну криївку. Люди бояться всього – німців, поліцаїв, січовиків Бульби, бандерівців. Все найцінніше в господарстві ретельно заховане чи закопане» [5, 24]. Тут комісар з'єднання С. В. Руднев зробив доповідь про становище на фронтах, про Військо Польське, закликав вступати в партизани. Кілька молодих поляків попросилися в партизанський загін.

Про участь поляків у русі Опору фашистам на території України, зокрема Волині, у своїх спогадах писали майже всі учасники партизанського руху, були широкі описи подій, невеликі замальовки, епізодичні спогади. У цьому плані найбільше, мабуть, повезло Роберту Сатановському. 15 серпня 1943 р. за рішенням Ровенського обласного штабу партизанського руху були створені польські загоны ім. Ванди Василевської, ім. Тадеуша Костюшка, «Смерть фашизму», які згодом об'єдналися в партизанське з'єднання під командуванням Р. Сатановського.

Відомий радянський партизанський командир Олександр Сабуров також залишив велику кількість спогадів, де відобразив різні сторони народного руху проти німецьких окупантів. Неодноразово він звертається до проблеми участі польського населення в русі Опору. Як і низка інших авторів, він, у першу чергу, розповідає про розправи учасників українського національно-визвольного руху над польським населенням польських сіл, хуторів, колоній. Зазвичай описує ці події як жорстокі. Це радянський стандарт, але українсько-польські сутички відбувалися і були кривавими.

У таких випадках поляки йшли в ліси, організовували свою самооборону. Характеризуючи обстановку на окупованій території, О. М. Сабуров у книжці, складеній з окремих документальних нарисів, відзначав: «У перших числах лютого 1943 р. в штаб нашого з'єднання звернулася група польських громадян на чолі з Робертом Сатановським з проханням допомогти їм організувати польський партизанський загін. І це було зроблено ними в той самий час, коли, крім кривавих злодіянь окупаційних властей і оунівських бандитів, значною мірою організації польських патріотів у загоны перешкоджали і свої доморощені польські націоналістичні формування, такі, наприклад, які

створювалися в Клесово під керівництвом місцевого ксьондза і вчителя Щапанського та агронома Яворського. Польські націоналісти пустили в хід погрози і шантаж, лише б не допустити встановлення зв'язків між польськими патріотами і радянськими партизанами» [15, 125].

Грізною силою в боротьбі проти окупантів було партизанське з'єднання під командуванням А. П. Бринського, що діяло на Рівненщині і Волині. Він також пише про небезпеку з боку українських націоналістів. На його думку, вони «вели переговори з представниками гестапо щодо спільної боротьби проти народних месників, ... вони вбивали мирних жителів, палили польські хутори, ловили євреїв, що втекли з гетто. Поляки вже не раз зверталися до нас за допомогою, і мені вдалося виділити частину наших сил для охорони місцевого населення» [4, 114].

Даючи оцінку українсько-польським відносинам, А. П. Бринський зазначав: «Фашисти вміло нацьковували поляків і українців один на одного, допомагали формуванню бульбівських і бандерівських зграй... Фашистам це вигідно: під приводом захисту польського населення західних областей України вони вербували до поліцейських батальйонів легковірних людей не лише тут, а й за Бугом. Потім гнали ці батальйони сюди, але не в польські села, ні, їх ставили на охорону залізниць і кидали на боротьбу проти партизанів. А різня тривала. На тому й стояв гітлерівський «новий порядок» [4, 134].

Перечитуючи сторінки оповідей партизанських командирів, партизанів, підпільників, зустрічається з описом одних і тих же населених пунктів, подій, фактів, осіб, але у деяких випадках все оцінюється по-різному, суб'єктивно. Залежно від того, наскільки автор володів інформацією, вмів аналізувати, оцінювати. Щодо Гути Степанської, то А. П. Бринський повідомляє, що тут «багато поляків – і свої, і зайшли... Група самооборони налічує 30 чоловік, в їх числі ксьондз Мар'ян. За віком він молодий і вже ходив разом зі мною на бойове завдання (висадження двох ешелонів). Є ще старий ксьондз. Він веде агітацію, щоб поляки не вступали до наших загонів, а зберігали сили для боротьби за Польщу...» [3, 136–137].

Часто в одному районі на окупованій ворогом території збиралося декілька партизанських формувань, що призводило до непорозумінь, а інколи і до збройних сутичок. Таких фактів чимало. Ми не раз вже говорили про Гуту-Степанську, Пшебраже та ін. Так, мінери групи Балицького йдучи на завдання на залізницю, «вислали вперед розвідників, як нарвалися на засідку, влаштовану загоном польської самооборони села Олександрія... непорозуміння зразу вияснилося. Поляки догадалися, що такої кількості автоматів у націоналістів не могло бути, і припинили стрілянину» [10, 192].

А. П. Бринський, партизани якого діяли на Поліссі в оточенні українських, польських, білоруських сіл, наводить у своїх книгах чимало фактів щодо стосунків між самими поляками, ставлення поляків до інших народів, їх ставлення до емігрантського уряду, Армії Людової, участь у збройній боротьбі, місце церкви. Подаються вони в стилі і з позицій радянської пропагандистської машини. Ось, для прикладу, він описує ставлення до партизанів: «Полька і, напевно, запекла католичка Юліана Теодорівна Пшевлочка багато наслухалася про партизанів і прийшла у табір з єдиною метою – подивитися на нас. У костьолі ксьондз казав, що партизани – нечиста сила, що в них роги ростуть і що вони богом прокляті» [3, 212].

Про становище на окупованій території західних областей України розповідає нам і командир Молдавського партизанського з'єднання Я. П. Шкрюбач. Про українських націоналістів пише так, ніби у когось списав: «Розбираючи захоплені бандерівські документи, ми зрозуміли, що гестапо і ОУН свідомо і планомірно розпалювали національну ворожнечу між поляками і українцями. Вони охоче штовхали бандитів-націоналістів на підпали і вбивства поляків» [23, 314].

Партизанський керівник О. М. Сабуров, як і інші автори спогадів, розглядає боротьбу проти фашизму різних народів, що жили на польському терені і робить висновки, що «за короткий час Роберт Сатановський і його товариші – українець Кирило Кухарчик, полька Софія Друждж, білорус Григорій Нестерчук організували антифашистську групу, яка у Висоцькому, Клесівському, Домбровицькому і Рокитнівському районах Ровенської області швидко обросла діючим активом» [3, 107].

Радянська система ідеологізації в мирний час і в подальшому простежувалася в роки війни у плані інтернаціональної боротьби проти окупантів. Колишній командир партизанської роти Ф. П. Ткаченко із з'єднання О. Ф. Федорова зазначав: «Ми часто розмовляли з польськими товаришами про нашу спільну боротьбу, про Тимчасовий демократичний польський уряд, про бойові частини Війська Польського, сформовані на території Радянського Союзу. Сам факт існування польського партизанського загону свідчив про велике кровне братерство між нашими народами» [20, 187].

Про інтернаціоналізм боротьби проти загартників згадує І. П. Федоров, командир Рівненського партизанського з'єднання наводить як приклад лише один партизанський загін: «Групу Санкова можна було назвати маленькою інтернаціональною бригадою. Узбек Абдулла Усубеков, українець Іван Шевченко..., поляк Едуард Колодницький... нерозлучна четвірка – поляк Андрій Оницький, українець Черненко, єврей Лазар Бромберг і білорус Мишкевич» [21, 140].

Ще раз процитую В. О. Войцеховича, учасника двох партизанських з'єднань С. А. Ковпака і П. П. Вершигори, автора трьох книг, який, описуючи один населений пункт, робить узагальнюючий висновок: «Населення Порицька – багатонаціональне. У цьому районі Волині найбільше українців, поляків, євреїв..., щоб запобігти єднанню поляків з українцями, фашисти намагалися сіяти розбрат і всіляко підтримувати напруженість між ними... Польські націоналістичні елементи так само, виконуючи вказівки гітлерівців, вдавалися до кривавого терору. Дійшло до того, що люди соромляться своєї національності» [7, 139].

Чимало спогадів залишили для нас партизани з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова. Вони не обходили гострих кутів у житті населення на окупованій території України, зокрема волинських землях, хоч вийти за радянські постулати вони не могли, в архівах на їх рукописах чимало «правильних» правок, але вони представляють для нас не лише мемуарну цінність. В. І. Клоков, Герой Радянського Союзу, визначний ас міннопідривної справи з'єднання О. Ф. Федорова. Згодом після війни – маститий історик, в опублікованих мемуарах з позиції «як треба» описував події народної боротьби в тилу ворога. Якщо в багатьох мемуарах повідомляється, що польське населення втікало під захист радянських партизанів, то В. І. Клоков наводить зворотні факти. Ось що він пише: «Щоб підірвати вплив радянських партизанів на місцеве польське населення, польські націоналісти пішли на ганебну зраду. Вони зв'язалися з місцевою фашистською владою і розгорнули агітацію за вихід поляків із сіл і містечок «під захист» крупних фашистських гарнізонів. Цим зразу ж скористалися окупанти для вивозу поляків на фашистську каторгу в Німеччину і вербовки їх у поліцію і жандармерію. Те ж проходило і на території Волинської області» [10, 184].

Цей же автор розповідає у своїх мемуарах про вплив представників емігрантського уряду на становище польського населення: «Велику шкоду нанесли мирному польському населенню емісари польського буржуазного уряду. Вони намагалися натравити поляків на українців так, як це робили українські буржуазні націоналісти, які натравляли українців на поляків. Розпалювання національної ворожнечі було на руку фашистським окупантам, бо відсікало населення від активного супротиву» [10, 184].

В. О. Войцехович, можливо, більш як інші автори, приділяє увагу діяльності загонів Армії крайової (АК), даючи їй негативну оцінку. Зацитуємо лише такі рядки: «Головною метою вони вважають підготовку до збройного виступу в момент, коли фашистська Німеччина і Радянський Союз знекровлять один одного в боротьбі, щоб лондонський табір з допомогою інтервенції західних держав зміг захопити владу у Польщі. На це, власне, й спрямована тактика АК – «стояти зі зброєю біля ноги» [7, 162–163].

Поляк Юзеф Собесьяк довго жив на Волині у довоєнний час. Коли ж розгорілася німецько-радянська війна, він взявся за зброю. Добре розумів політичну, соціальну, етнічну обстановку в краї і вирішив, борючись із окупантами, примирити ворогуючі сторони серед мирного населення, хоч це не завжди вдавалося, проте намагався зрозуміти людей, їхні болі, проблеми. При зустрічі з представником еміграційного уряду, який, прибувши на Волинь, намагався натиснути на патріотизм місцевих поляків, роздавав посади, обіцянки і водночас вимагав виконувати розпорядження закордонного уряду. На що досвідчений Ю. Собесьяк відповів: «Гаразд, припустимо, що це наказ, хоч я і не зовсім розумію, чому всі вважаєте за можливе мені наказувати. Та річ не в цьому. Я тут не один. Зі мною партизани. У моєму загоні, який виник узимку сорок першого – сорок другого року, крім поляків, є представники й інших національностей. Разом із ними до сьогодні ми боролися проти німців і їх поплічників. А нині серпень сорок третього року. До цього часу ви, панове, щось не дуже поспішали встановити зі мною зв'язок. Інші люди прийшли мені на поміч у важкі часи, коли я шукав хоч якої-небудь підтримки й допомоги. Як же я можу залишити їх тепер?» [17, 177–178].

Представники радянської влади намагалися вже в ході війни привернути на свій бік польське населення. Так, депутат Верховної Ради СРСР В. А. Бегма, прибув на Волинь, щоб вивчити ситуацію на окупованій території, настрої серед польського населення, можливість розширення спільних дій.

Юзеф Собесьяк згадує, що разом із В. А. Бегмою і А. П. Бринським обговорили питання, пов'язані з роботою серед польського населення. «Домовилися, що я висилатиму спеціальні групи з поляків нашої бригади. Щоб вони проводили в польських селах і хуторах збори та мітинги, поширювали прокламації та листівки, допомагали створювати загони самооборони», ... – згадує Ю. Собесьяк. – Здебільшого люди бралися за зброю просто з ненависті до окупантів, мало хто думав тоді, за яку Польщу бореться...» [17, 174].

Польська громадськість на території Волині активно реагувала на міжнародні події. Так, угоди генерала Сікорського з радянським урядом, створення на території СРСР армії Андерса піднімало бойовий дух населення, але звістка про погіршення радянсько-польських відносин, вихід польських військових підрозділів в Іран викликали занепокоєння у польського населення Волині. Юзеф Собесьяк з цього приводу згадував: «Багато з них (поляків. – П. С.) уже стриманіше ставилися до співробітництва з партизанами. Однак більшість тих поляків, що раніше допомагали нам, – були розвідниками, інформаторами, провідниками і далі співробітничали з бригадою, а мешканці польських сіл та колоній охоче давали притулок партизанським групам і загонам, що зупинялися на відпочинок» [17, 174]. Колишній комісар польської партизанської бригади імені Ванди Василевської В. О. Кременицький на основі багатого фактичного матеріалу розкриває становище населення на території Волині, формування на основі партизанського з'єднання О. Ф. Федорова польської бригади та її бойову діяльність проти німецько-фашистських окупантів у кінці 1943 – першій половині 1944 р. Він, зокрема, зазначає: «Гітлерівці грабували й розорювали як українські, так і польські хутори та села. З жорстокою послідовністю вони здійснювали свій підступний план знищення двох слов'янських народів... Частина ж польського населення гуртувалася в загони самооборони... Найбільшим з польських загонів самооборони вважався гарнізон села Пшебраже (нині с. Гайове на Волині. – П. С.), що налічував кількост озброєних жителів» [11, 11–12].

В. О. Кременицький вороже ставився до лондонського емігрантського уряду і всіляко вихваляв політику і діяльність бойових груп Гвардії Людової (ГЛ). А тому вже на перших сторінках своїх спогадів пише: «Польські партизани нападали на засоби зв'язку і комунікації фашистів, організували засади на ворожий транспорт. Одним із найважливіших завдань ГЛ (Гвардія Людова. – П. С.) був захист цивільного населення від каральних експедицій німецької поліції і СС» [11, 14]. У подальшому В. О. Кременицький узагальнює значущість ГЛ, її боротьбу на окупованій території, побут польських партизанів.

Про спільну боротьбу українців і поляків проти німецько-фашистських загарбників у своїх спогадах неодноразово писали керівники партизанського руху на Рівненщині: колишній командир партизанського загону «За Батьківщину!», згодом з'єднання І. Ф. Федоров, В. А. Бегма, Л. Є. Кизя та ін.

Тема об'єднання народів різних національностей у боротьбі проти фашизму знайшла належне місце у спогадах І. Ф. Федорова також. Він детальніше описує формування і діяльність польського партизанського з'єднання під командуванням Миколи Куницького, який «з невеликою групою досвідчених бійців за завданням обласного штабу розпочав створювати новий загін із місцевих поляків... Командир і комісар новоствореного загону, названого іменем Тадеуша Костюшка, які однаково добре володіли українською і польською мовами, знали людей і місцевість... Скоро костюшківці нараховували більше сотні збройних і навчених партизанів. Вони швидко навчилися пускати під укіс ворожі потяги, зривати мости і влаштовувати засади... Куницький і Ткачук (комісар. – П. С.) всіляко намагалися зміцнити дружбу українців і поляків, своєчасно розвінчувати спробу влаштувати різню, яку провокували гітлерівці і їх приспівники» [21, 185].

О. Ф. Федоров в українсько-польському конфлікті звинувачує історію, зокрема «підісланим гітлерівською розвідкою петлюрівцям та іншій білогвардійській наволочі вдалося викликати зараз братовбивчі сутички. Нацькувати частину українців проти поляків, а поляків, за допомогою націоналістичних організацій, на українців. Почалися взаємні погрози, різанина». І як партійний бос в роки війни на окупованій території не визнає українського національно-визвольного руху і видає резюме, що «деяка частина місцевих партизанських загонів, керованих комуністами, потрапила на вудочку, повірила, що організації українських націоналістів дійсно представляють народні маси, і вступила в переговори... про нейтралітет і навіть союз. Ганебне явище!.. [22, 618].

А ось В. А. Бегма, секретар Ровенського підпільного обкому партії, дещо по-іншому описує цю проблему: «Центральний комітет дав чітку відповідь. У нашому ставленні до українських націона-

лістичних «партизанських» загонів ми повинні завжди пам'ятати і розрізняти, по-перше, що керівники українських буржуазних націоналістів – це німецькі агенти, вороги українського народу, і, по-друге, що деяка частина рядових учасників цих загонів щиро йшла боротися з німецькими загарбниками, але їх обдурили буржуазні націоналісти». І далі роз'яснює завдання: «Всіма засобами викривати керівників формувань буржуазних націоналістів, ... не вступати в контакт з цими загонами..., не вести збройних бойових операцій проти цих загонів. Пам'ятаючи, що головним завданням є розгром фашистської Німеччини...» [2, 290].

Щодо стану окупаційного режиму, то О. Федоров у мемуарах описує його устами поляка наймита пана Квітницького: «А ви розумієте – представники гебітскомісаріату інвентаризували все до останнього курчати, все записано, заприбутковано. Ми не маємо права, і пан Світницький так само, взяти що-небудь. На кожній свині, на конях, коровах тавро, на кожній курці і качці металевий номерок... Якщо тільки чогось недолічаться, відразу до гестапо». А у фільварку було 34 свині, 19 голів корів, 83 курки та ін. [22, 622].

Цікаві доповнення до участі польського населення в русі Опору подає Ю. Собесяк щодо концентрації сил в районі Пшебраже, де «скупчилося близько двадцяти тисяч поляків, які організували активну діючу самооборону. Керував ними Генріх Цибульський, людина надзвичайно енергійна й смілива». До складу місцевої самооборони входили поляки Василевський, брати Цибульські, Малиновський, Бабинський, а Тадеуш Риковський керував розвідувально-диверсійною групою в м. Луцьку. Загін Хвищука з бригади ім. Фрунзе з іншими радянськими партизанськими підрозділами брали участь у визволенні міста Цумань [17, 229].

С. В. Руднев, комісар партизанського з'єднання С. А. Ковпака, також ненавидів націоналістів, але у своєму щоденнику зазначає, що радянські партизани не завжди одержували перемогу над українськими націоналістами, хоч жодного разу не висловився у підтримку націоналістів. Так, за 18 червня 1943 р. він записав: «Наша розвідка 4-го батальйону... протягом двох днів вела бої з бульбівцями і були змушені відійти. Не виконавши завдання» [14, 36].

Командир П. О. Брайко у розповіді про комісара неодноразово наводить приклади, коли С. В. Руднев намагався вести перемовини з націоналістами, щоб уникнути жертв. У переговорах 23 червня 1943 р. на вимогу партизанів «вони дали згоду не чинити перепони у будівництві нами переправи і в переправі з'єднання» [1, 231].

Досвід істориків у вивченні мемуарів учасників партизанського руху дозволяє успішно використовувати їх під час дослідження проблем війни. Мемуари поступово входять у науковий обіг, що збагачує дослідження яскравими, неповторними фактами, щодо об'єктивності мемуарів для історичних досліджень, то тут висловлюються різні думки.

Отже, тільки застосування всієї сукупності методів джерелознавчого аналізу дає можливість успішно їх використовувати в навчальному процесі, історичних дослідженнях.

Список використаних джерел та літератури

1. Брайко П. Партизанский комиссар : док. повесть / П. Брайко. – М. : ДОСААФ, 1982. – 248 с.
2. Бегма В. А. Шляхи нескорених / В. А. Бегма, Л. Є. Кизя. – К. : Політвидав України, 1977. – 480 с.
3. Бринський А. П. По той бік фронту / А. П. Бринський. – К., 1976. – 351 с.
4. Бринський А. П. По той бік фронту. Спогади партизана. Кн. друга / А. П. Бринський ; літ. запис Б. Є. Пильника ; пер. з рос. А. В. Кудрицького. – К. : Політвидав України, 1978. – 374 с.
5. Вершигора П. П. Люди з чистою совістю / П. П. Вершигора. – К. : Політвидав України. – 568 с.
6. Войцехович О. В. Сто днів звитяги / О. В. Войцехович. – К. : Рад. письменник, 1970. – 323 с.
7. Войцехович О. В. Партизани йдуть на Захід / О. В. Войцехович. – К. : Політвидав України, 1982. – 256 с.
8. Гнидюк М. Про що дзвеніли рейки / Микола Гнидюк. – К. : Молодь, 1968. – 206 с.
9. Кизя Л. Є. Правди не затьмарити / Л. Є. Кизя. – К. : Знання, 1965. – 86 с.
10. Клоков В. І. Ковельський узел / В. І. Клоков. – К. : Політвидав України, 1981. – 238 с.
11. Кременицький В. О. Імені Ванди Василевської / В. О. Кременицький ; літ. запис І. Ломачука. – К. : Політвидав України, 1986. – 204 с.
12. Кузнец Я. М. От Днепра до Сяна / Я. М. Кузнец. – Киев : Политиздат Украины, 1981. – 216 с.
13. Медведев Д. Сильные духом / Д. Медведев. – М. : Молодая гвардия, 1968. – 560 с.
14. Руднев С. В. Легендарный рейд. Дневник о Карпатском рейде. Письма / С. В. Руднев. – Ужгород : Карпати, 1967. – 200 с.
15. Сабуров А. Н. Ради цели единой / А. Н. Сабуров. – М. : Знание, 1974. – 144 с.

16. Сабуров О. М. У тяжкі роки / О. М. Сабуров. – К. : Політвидав України, 1973. – 148 с.
17. Собесяк Ю. Земля горит / Юзеф Собесяк, Ричард Егоров. – М. : Воєніздат, 1967. – 274 с.
18. Стехов С. Т. Загін особливого призначення / С. Т. Стехов. – К. : Політвидав України, 1979. – 157 с.
19. Струтинский Н. На берегах Горыни и Случи / Николай Струтинский. – Львов : Каменярь, 1966. – 175 с.
20. Ткаченко Ф. П. Вилітали в бурю орлята / Ф. П. Ткаченко. – К. : Політвидав України, 1976. – 212 с.
21. Федоров И. Ф. Партизанские версты / И. Ф. Федоров // Федоров И. Ф. Воспоминания командира соединения / И. Ф. Федоров : лит. запись А. М. Дугинца, К. П. Закалюка. – Киев : Политиздат Украины, 1990. – 223 с.
22. Федоров О. Ф. Підпільний обком діє / О. Ф. Федоров. – К. : Дніпро, 1968. – 703 с.
23. Шкрябач Я. Дорога в Молдавію. Воспоминания командира / Я. Шкрябач. – Кишинев : Картя Молдовеняска, 1966. – 416 с.

Віталіна Данильчук

Легальна періодика Рівненщини часів окупації як історичне джерело

У статті проаналізовано легальні україномовні періодичні видання, що виходили друком на території Рівненщини в часи німецької окупації. Обґрунтовано значимість тогочасної преси як історичного джерела.

Ключові слова: німецький окупаційний режим, легальна періодика, Рівненщина, історичне джерело.

Данильчук Віталіна. Легальная периодика Ровенщины во времена оккупации как исторический источник. В статье проанализировано легальные украиноязычные периодические издания, которые печатались на территории Ровенщины во времена немецкой оккупации. Обосновано значимость прессы того времени как исторического источника.

Ключевые слова: немецкий оккупационный режим, легальная периодика, Ровенщина, исторический источник.

Danylchuk Vitalina. Legal Periodicals Territory of Rivne Region of Times of Occupation as Historical Source. The scientific article analysis legal Ukrainian language periodicals, that saw print at the territory of Rivne region during the German occupation. The significance of the periodicals as a historical source has been grounded.

Key words: the German occupational regime, legal periodicals, Rivne region, historical source.

Постановка наукової проблеми та її значення. Повноцінне дослідження різноманітних аспектів підкупаційного життя в Україні неможливе без аналізу тогочасної преси. Періодичні видання – це важливі історичні джерела, які дозволяють простежити події суспільно-політичного, економічного, культурного, громадського життя в певний проміжок часу і на регіональному, і на загальнодержавному рівні. Преса вміщує різну за видами, жанрами, походженням і сутністю інформацію (документи органів державного управління, виступи державних та громадських діячів, офіційні повідомлення, розпорядження, огляди, звіти, репортажі, інтерв'ю, публіцистику, листи, уривки з художніх творів, фоторепортажі, хроніку, оголошення, некрологи тощо), що в результаті робить її унікальним багатогранним, комплексним джерелом.

Вивчення та використання матеріалів пресових видань має свою специфіку, оскільки передбачає врахування конкретно-історичних умов, у яких вони виходили, характеру влади, ступеня демократичності суспільства, рівня гласності, наявності цензури, що значною мірою впливало на можливість існування легальної періодики, інформаційну спрямованість та зміст публікацій. Все це повною мірою стосується україномовної легальної періодики, що виходила на території Рівненщини в період німецької окупації.

Джерельну базу наукової статті складають документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України [42; 43], регіональні періодичні видання Рівненщини та матеріали Державного архіву Рівненської області: р-28 («Типографія «Костопільські вісті») [22; 23], р-280 («Видавництво часопису «Волинь») [24–26]. Важливими для написання статті були історіографічні доробки А. Жив'юка [27; 28], К. Курилишина [32–34], М. Михайлюк [35], І. Павлюка [37], Р. Радчик [38], О. Салати [39], Ю. Шаповала [44] та ін.